

11759

OTPISANO

LJUBOJE DLUŠTUŠ
DR. FRANJO MARKOVIĆ
NJEGOV ŽIVOT I RAD

DOJAKOŠNJA IZVANREDNA IZDANJA KLUBA
HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA U OSIJEKU
(UREDJUJE R. F. MAGJER)

- Kornelije Bosiljčević: »Niz zlatnih zraca za hrvatska srca«. 1910.
- R. F. Magjer: »Uspomeni Stanka Vraza«. 1910.
- Lj. Dlustruš: »Proslov na sijelu prigodom Narodnog blagdana 5. VII. 1911.«
- Dr. Jan Magiera: »Crtice iz poljske književnosti« 1911.
- Prof. J. V. Perić: »O sveopćoj pučkoj prosvjeti«. 1912.
- R. F. Magjer: »Uspomeni F. S. Kuhača«. 1912.
- F. Barušić: »Pabirci«. Male pripovijesti 1912.
- Lj. Dlustruš: »Dr. Franjo Marković«. 1915.

OPASKA. Sveska 1.-7. ne može se više dobiti. Članovi „K. H. K.“ u O., dobivaju izvanredna izdanja na dar, ali treba da pošalju kouvertu sa napisanim naslovom i markom.

84.46 fd

dar HAZU

30,

12.

DAR
KLUBA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA
U OSJEKU

DR. FRANJO MARKOVIĆ

LJUBOJE DLUSTUŠ
DR. FRANJO MARKOVIĆ
NJEGOV ŽIVOT I RAD

OSIJEK
1915

Franjo Marković, rođio se je 26. srpnja 1845. u Križevcima od stare plemićke porodiće. Otac mu Antun bio vijećnik kr. banskog stola te je kao takav umro g. 1858. u Križevcima u velikoj dobi od 84 godine. Majku mu je bila Josipa rođena pl. Šugh, a umrla je g. 1885. u 72 godini. Franjo bijaše najmlagje dijete u roditelja (imao je još dva brata i sestru), pa se već za rana odlikovao kao marljiv i nadobudan gjak. Iza svršenih početnih nauka u svom rodnom gradu dadoše ga roditelji u listopadu 1854. u Zagreb, gdje je kao pitomac kr. konvikta svršio u srpnju g. 1862. gimnaziju.

Na jesen g. 1862. dodje u Beč u sveučilište, gdje je počeo učiti klasične jezike, slavistiku i filozofiju. Uza to je napose učio proučavao literaturu i naročito poljski jezik, jer ga je poljsko pjesništvo silno privlačilo. Ljeti g. 1865. svršio u Beču nauke, položi 6. prosinca 1866. pred ispišnim povjerenstvom bečkog sveučilišta ispit iz hrvatskog i grčkog jezika za cijelu a iz latinskoga za donju gimnaziju, te bude koncem iste godine poslan za suplenta u gimnaziju u Osijek. Dodijeljen 5. listopada 1868. gimnaziji zagrebačkoj, postade 24. svibnja 1869. pravim učiteljem. Jedva što se ovako bio udo

mio u Zagrebu, desila se 19. travnja 1870. neprilika pred spomenikom Jelačića bana. Zagrebačko pjevačko društvo „Kolo“ i Karlovačka „Zora“ prirediše, vraćajući se iz Maksimira, pred spomenikom ovaciju. Tadašnji suplent zagrebačke gimnazije dr. David Starčević dočekao je pjevače s nekolicinom njihovih političkih protivnika i gimnazijalaca, pa su im zviždali sve do u llicu. Redarstvo je rastjeralo pjevače i nekolicinu uapsilo. Desetorica profesora gimnazije za tražilo je uslijed toga od vlade, da ukloni dr. Starčevića sa gimnazije, navodeći s razlogom, da je povrijedio čast i ugled učiteljski. Na tu je molbu tadanji ban barun Levin Rauch odgovorio otpustom prof. Jagića i Bratelja, a na to su se profesori Divković, Kellner, Marković, Pavec i Šajatović 9. lipnja 1870. sami zahvalili na službovanju.

Ostavši ovako bez službe, ode Marković na jesen u Beč, da se usavrši u naucima i da poluči doktorat filozofije. Tada se mnogo bavio estetikom i proučavanjem kazališta. Pošloživši rigoroze promoviran je u bečkom sveučilištu 8. ožujka 1872. promoviran na doktora filozofije, a 20. kolovoza 1872. opet postade profesorom gimnazije zagrebačke. U pro-

Ijeću sljednje godine 1873. upozna se dr. Marković u Varaždinu s umnom Dragicom Leitnerovom te se ljeti iste godine vjenča s njom u Beču.

Čim se pristupilo osnivanju hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bio je dr. Marković 27. travnja 1874. imenovan među prvim profesorima toga najvišeg naučnog zavoda i to kao javni redoviti profesor teoretične i praktične filozofije i povijesti filozofije, a filozofski ga fakultet izabra svojim prvim dekanom za prvu školsku godinu 1874/5. Kao takav fungirao je još i g. 1888/9, a g. 1881./2. bio je osmim rektorom sveučilišta. Osim toga imenovan je 12. ožujka 1877. članom ispitnog povjerenstva za kandidate gimnazijskog učiteljstva.

Za književne i znanstvene zasluge izabrala je dra Markovića Jugoslavenska akademija 20. studenoga 1876. svojim pravom članom, a »Matica Hrvatska« 1877. svojim odbornikom te g. 1882. podpredsjednikom.

Od g. 1881. do 1890. bio je dr. Marković i narodnim zastupnikom u hrvatskom saboru, gdje je kao član neodvisne opozicije zastupao svoj rodni grad Križevac.

Franjo Marković odrastao je kao djak pod zakriljem svoje dobre i plemenite majke,

koju je pravom sinovskom ljubavlju ljubio. U školi kroz svih osam razreda prvi gjak uz vrsne saučenike: Armina Šrapca, Vlatka Mažuranića, Aleksandra Bresztyenszkoga, Petra Tomića, Izidora Kršnjavoga, Pavla Brantnera i druge, kojih nije bilo tako lako nadmašitl, pokazivao je od rana i veliku volju i velike sposobnosti za pjesništvo. Talenat, topli osjećaj i bujna mašta prognosticirali su mu sjajnu budućnost. Njegovo gjakovanje na gimnaziji pripada u najtužnije apsolustičko doba u Hrvatskoj, koje je uza sve svoje mahinacije i protiv svoje volji odgojilo hrvatskoj knjizi lijep broj uglednih i zaslužnih radnika, koji se sada nalaze na zenitu svoga rada.

Kad su mlađi konviktori u listopadu 1859. sebi osnovali listić »Domovinu«, da u njemu iznose svoje prvijence, javi se u 10. broju i šestoškolac Franjo Marković prvom svojom pjesmom „Noćno pitanje“, u kojoj traži istinu. U drugom je tečaju priopćio pjesmu »Slijepac«, spjevanu narodnim osmercem, koju su mu svi drugovi pohvalili. Ove i druge njegove radnje pribaviše mu medju drugovima i učiteljima velik ugled.

Tako je s velikim nadama došao Mar-

ković u Beč. Tu se je pobliže upoznao i sprijateljio sa starijim pregaocima, Ivanom Dežmanom i Augustom Šenoom, koji su njega, mlagjega, živo zavoljeli i živo ga stali pobugjivati da se oglasi pjesmom u javnosti. Naročito je Dežman priglio Markovića i stekao na nj poletnom vatrom svoje duše odlučan utjecaj. Njihovo je pobratinstvo medjutim na žalost radi prerane smrti Dežmanove potrajalo samo desetak godina.

G. 1865. osnovali su hrvatski gjaci u Beču prvo svoje društvo, koje se na prijedlog Markovićev prozvalo »Velebit«. Kad je »Velebit« kasnije, 1871. proglašen javnim družtvom, bila mu je prva briga, da i Marković imenuje medju prvim svojim počasnim članovima.

Po Dežmanu upoznao se Marković g. 1866. u Beču s hrvatskim glazbotvorcem Ivanom pl. Zajcom. Dežman i Zajc, obojica Riječani, bijahu davni znanci, jer je Dežman bio na Rijeci Zajčev učenik na guslama, pa je i u Beču zalazio u Zajčevu kuću, kad je ovaj posredovanjem Suppéovim došao za kapelnika u Carl-Theater. U isto vrijeme snovali su hrvatski gjaci u Beču, da sjajno proslave 300-godišnjicu smrti slavnog sigetskog junaka Nikole Zrinjskoga. Tada je

Marković napisao svoju davoriju „U boj!“, koju je uglazbio Zajc, pa se ona prvi put pjevala u Beču u velikom koncertu. Od tога dana datira prvi i najpopularniji hrvatski zbor Zajčev i prva pjesma Markovićeva, koju je hrvatski narod od njega čuo. Malo zatim odzvanjala je ona diljem cijelog hrvatskog naroda te je iz davorija iz ilirske dobe stekla najveću popularnost.

Došavši Marković na svoje prvo mjesto u Osijek, imao je da ondje podnese najluće borbe u svom životu. Samo značajnom i odlučnom ravnatelju Živku Vuksoviću imamo zahvaliti, da on nije u onoj borbi s protivhrvatskim elementima nastradao. Dobivši od tadašnje vlade ukor, „radi nekorektna ponašanja“, Marković se tako muževno i uspješno umio braniti, da ni ban barun Rauch nije dulje u nj dирао, već ga je ostavio u njegovu mjestu u Osijeku.

Čim se u Zagrebu g. 1869. osnovao »Vijenac«, nadje se u kolu njegovih saradnika i Franjo Marković. U njemu je objedanio krasne svoje balade „Majčina dušica“, „Vrzino kolo“, „Vječni oganj“, pak je time bitno utjecao na smjer i duh naše novije poezije, kao što joj je Trnski nasto-

jao da dotjera formalni dio. Marković je dao svojim formalno i stvarno dotjeranim baladama i romancama povoda, da se u tom s manje više sreće povodio čitav niz mlađih pjesnika, pa i sam Preradović u svom „Mujezinu“.

U »Vijencu« je iste g. 1869. uz svog druga Pavića uzeo pisati o kazalištu umne recenzije o Subotičevu »Zvonimiru« (br. 2), o Tartuffu (br. 7), Šah-kralju, Debori, Eglan tini, Sinu pustinje, Mageloni i Mejrimi (br. 42), a kad su se ustrojila javna predavanja za krasni spol i za mlagji svijet, bio je među prvim predavačima svojim raspravama: »O baladah i romaneah« (Vienac 1869. br. 42), i „o slovjenskih baladah“ (br. 45), u kojima je teoretski opravdao svoj pjesnički pravac. Još je ove godine priopćio u „Vijencu“ prevod Turgenevljeve novele »Brigadir« (br. 15.) i preveo Mickijevićeve balade »Alpuhara« i »Fariš« (Vidi: »Iz mladih dana«).

G. 1872. osobito je važna u pjesničkom djelovanju Markovićevu. Cijeneći velike njegove pjesničke vrline i želeći, da mu nadje mjesto u domovini, odstupio mu je pobratim dr. Dežman uredništvo »Vijenca«, što ga je sam bio preuzeo po smrti Perkovče-

voj Brojem 20. preuze 18. svibnja 1872. dr. Marković uredništvo listā i osta mu na čelu do konca g. 1873. Od sebe priopćio je on onda u »Vijencu« ove godine 1872. samo krasnu pjesmu »Zvijezda večernjica« (br. 38.) i svoje prve dvije drame iz hrvatske povjesti: »Karlo Drački« (br. 20—27) i „Benko Bot“ (br. 49—52.) Prva je došla prvi put na hrvatsku pozornicu tek g. 1894. a druga 1899. Bogatstvom misli, ljepotom forme i pjesničke dikcije nadmašuju one sve, što se do toga vremena kod nas u drami pisalo. Još je ove godine Marković ocjenio u »Vijencu« dramu »Maksim Crnojević« od Kostića (br. 42—44).

G 1873. prvi put se je Marković pojavio i kao literarni kritički sudac, napisavši kao član odbora za izdavanje Preradovićevih djela krasnu »Ocjenu Preradovićevih djela«, po kojoj nam je tek ovaj velikan postao potpuno razumljiv i popularan. Iste je godine predavao u »Merkuru« o »Antologiji hrvatskih pjesama svih vijekova« (Vijenac, br. 18—27).

Koncem ove godine pošao je Marković na duži dopust u Njemačku i Pariz, da se potpuno pripravi za profesuru filozofije,

koja mu je bila namijenjena u mlađom hrvatskom sveučilištu.

Iz god. 1876. potječe njegova »Spomenica o otvaranju hrvatskog sveučilišta« i uzor izdanje Mažuranićeva Čengić-age, kojemu napisao prvi autentični kritički uvod i ocjenu. G. 1876. napisao svoju treću dramu »Zvonimir« u slavu 800-godišnjice krunisanja Zvonimira te je ova drama prvi put predstavljena 9. siječnja 1878. u hrv. kazalištu.

Stupivši Marković kao pravi član u akademiju, započe ondje svoj literarno-historijski rad »Estetskom ocjenom Gundulićeva Osmana« (prvi put čitao u akademiji 13. siječnja 1877.) te je ova istraživanja nastavio tečajem dvije godine. To je najopsežnija estetsko-kritička rada Markovićeva, u kojoj je sabrao sve podatke za spas vrijednosti »Osmana«, te je branio njegovu jedinstvenost naprotiv tvrdnje prof. Pavića, da je Osman sastav dvaju epa, Osmana i Vladislava. Cijelo dijelo iznio je u akademskom Radu knj. 46, 47, 50, i 51. do g. 1879.

Ovime je samo nabrojen glavni i izdani Markovićev književni rad. Hrvatski gjaci na sveučilištu duguju mu i zahvalnost za osnutak mensae academicae, kojoj je on

SVEUČILIŠTE
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
GRADSKA I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA OSIJEK

1
pri pokretnik. Kao pjesnik i kao estetičar
pripada dr. Marković među prve hrvatske
pisce. Umro je 15. rujna 1914.

Marković kao filozof.

Nije ovdje zgoda ni prilika, da na potanko izlažem pravac i načela Markovićeve filozofije, istaknut će samo temeljno načelo, do kojega ga je dovelo njegovo traganje za prvim uzrocima svega što opстоји i za pozivom i svrhom čovjeka na zemlji. Pitagora je u neprekidnoj težnji za savršenstvom nalazio svrhu ljudskome životu; Isus ju je izrekao riječima: »Budit savršeni, kao što je Otac vaš na nebu savršen.«

U toj neprekidnoj težnji za savršenstvom prema vječitim, velikim, nepromjenljivim idejama nalazio je dr. Franjo pl. Marković poziv čovjeka i zadaću ljudskoga života na zemlji. Novovjeka — ili zapravo starovjeka — borba između zatočnika oprečnoga svjetskoga naziranja ostavila ga je netaknuta. Za izgradnju duševnoga života sterilni pozitivism i materijalizam nije čovjeka Markovićeve duševne kulture mogao ometati na stazi, kojom je pošao; ko je jednom osladio dušu tražeći i nalazeći istinu i zanoseći se u svijetle sfere vječnoga sklada i ljepote, taj se ne će naći potaknut, da salazi na kalovite staze na varavoj površini realnosti.

Pozivanje na rezultate novovjeke znanosti za potkrepu negacije moralnoga poziva ljudskoga i svih moralnih temelja ljudskoga društva nije ga moglo smesti, jer onako prosvijetljen duh, kakav je bio, bio je na čistu o tome, da svi dojakošnji pozitivni rezultati znanosti upravo protivno dokazuju.

Samostalnoga sustavnoga filozofskoga djela nije Marković ostavio, osim što je napisao »Razvoj i sustav opće estetike«, koje je djelo naštampano u izdanju znanstvene knjižnice kr. hrv. zem. vlade.

Pod kraj života napisao je svoju »Logiku«, uvidjevši bez sumnje koliku smutnju u dušama čini baš nepoznavanje elementarnih zakona ljudskoga mišljenja.

Osobita mu je pomena vrijedan pomni njegov prikaz filozofije, naročito atomistike Rugjera Boškovića povodom stogodišnjice njegove smrti u Radu Jugoslavenske akademije u trosvesku 87., 88. i 90.

Kao stalан uzor ostavio nam je dr. Franjo pl. Marković svoje literarno-estetske ocjene tvorevina naših najvrsnijih pjesnika, kao Preradovića, Šenoe, Mažuranića, Gundulića, Botića, Dežmana i dr. U tim estetskim ocjenama protumačio nam je duše i velike misli naših prvih duhova iz njihovih

pjesničkih tvorevina, pa mi čitanje tih Markovićevih estetskih prikaza uz djela odličnih naših pjesnika našoj mladosti ne možemo dosta preporučiti. U tome neka se ona ne da smesti naklapanjem naših »modernista«, koji Markovićovo estetsko shvaćanje hoće da prikazuju kao neki zastarjeli formalizam. Pravila za estetsko stvaranje, vele oni, što ih je Marković propovijedao, nikla su izvan života, a što nije život, nije lijepo. „*Svaki živi svoj život i svaki pjeva o njemu, kako ga je živio.*“

To je onako jedan cvijetak iz šuplje frazerije, koja ima da prikrije duševnu prazninu snobističke blaziranosti. Već je na to odgovorio narod, rekavši: *nije svačija kroz selo pjevati.*

Nijesu načela estetike i pravila estetskoga stvaranja uzeta iz oblaka, već bazu iz života; ona su usagjena u duši kolektivnoga čovjeka, a dolaze do izražaja u najsavršenijim u stanovitom pravcu individuama, koje svojim umjetničkim tvorevinama bude najbolje osjećaje i najplemenitije inštinkte množine, te ju zadivljuju. Iz tih su tvorevina onda estetska načela i pravila estetskoga stvaranja u svijest privedena indukcijom, apstrakcijom, logičkom

analizom. Ti zakoni, ta pravila estetskoga stvaranja tako su vječita, kao što je vječit onaj zakon, koji ruži, ljiljanu, ljubici daje vazda isti oblik, isti broj latica, isti broj prašnika, iste šare. Komu ovo nije jasno, taj neka isporedi pjesmotvore Preradovića, Šenoe, Markovića i t. d. koji su se držali stalno odredjenih načela i pravila u umjetničkom stvaranju, s onim »pjesmama« bez soka i sinoka bez misli i duše, bez srca i topline, od štokakvih modernista, koje mogu služiti kao klasičan primjer, kuda vodi beznačelnost i anarchija u umjetničkom stvaranju.

Marković kao narodni zastupnik.

U političkom životu aktivno je učestvovao Marković od god. 1881. do 1890 kao narodni zastupnik u hrvatskom saboru. Za vlade grofa Khuena-Héderváryja bio je u opoziciji.

Osobito se istakao svojim otporom u saboru protiv školskoga zakona od god. 1888., koji je naročito pobijao s državopravnoga gledišta, zahtijevajući, da učiteljska služba u Hrvatskoj bude pristupačna

samo pripadnicima Hrvatske, zahtijevajući nadalje, da se zakonom osigura znanstvena stručna naobrazba školskih nadzornika, zatim da se pridrži samostalni djelokrug županijskih školskih nadzornika, a za učitelje građanskih škola da se organizira stručna priprava, i uopće pobijajući danas općenito pripoznati reakcionarni duh školskoga zakona od god. 1888.

Zahtijevao je i prostraniji obzir na crkveno-školsku autonomiju Srba.

U saborskoj sjednici od 4. prosinca 1886. pretresala se zakonska osnova »o ustrojstvu nadzora srednjih i pučkih škola u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji«. Dr. Franjo pl. Marković izrekao je o toj zakonskoj osnovi ovaj govor :

„Visoki sabore! Ja sam upravo posve sporazuman s načelom, koje je u motivaciji prijedloga izraženo, s načelom, da će se za nadzornike pučkih škola birati ljudi stručnjaci upravo iz pučkoga učiteljstva. Ja se s tim posve slažem, i ne odvraća me od toga ni primjer Cislajtanije, jer su naše okolnosti takve, da je pučko učiteljstvo kroz svoje prvake razvilo veliku i blagotvornu didaktično-pedagošku djelet-

nost i na znanstvenom polju; ta je djelatnost tako obilna, da se mora uzeti kao izraz velikoga mara najnaprednijih i najdarovitijih pučkih učitelja. Pod imenom pučkih učitelja, ne znam je li s razlogom ili pravom, ali po mojem shvaćanju imadu se razumijevati i oni, koji su učitelji budućih pučkih učitelja. Ja mislim, da osobito oni, koji pedagoško-didaktičko djelovanje na pripravilištu pučkoga učiteljstva s vrlo velikim uspjehom izvode, da poglavito oni mogu biti zvani, da uspješno nadziru pučko učiteljstvo.

Ovako shvaćajući riječ »pučki učitelj« s radošću pristajem uz predloženu osnovu, jer mislim da će biti pravedno, da pučki učitelji prema zaslugama za cijelu literaturu i prema živom maru, što ga imadu za razvitak pučkih škola, imadu utjecaja kod nadzora pučkih škola.

Što se tiče jedne stilističke promjene, što ju je odbor ovdje učinio, ja se s njom ne slažem, ja bih se najprije slagao s onim, kako je izvjestitelj izvolio reći, da je odbor prvotno predložio, da se kaže »znanstveno i pedagoško-didaktičko djelovanje«. Ova štilizacija, mislim, da puno više zajamčuje uspjeh nadzorništva, nego

kako ju je odbor ovdje predložio. Stilizacija odborova dopušta možebiti prepuno slobode kod izbora nadzornika; stilizacija, koja je prvotno bila predložena u odboru, bila bi potpuna, jer mnogogodlšnje uspješno pedagoško-didaktično djelovanje, kakvo se pretpostavlja za one, koji će biti birani za nadzornike, stoji sa znanstvenim djelovanjem u neraskidnoj svezi. Pod znanstvenim djelovanjem ne mora se razumijevati izdanje Bog zna koliko brojnih knjiga; znanstveno djelovanje može sastojati od pojedinih izvještaja i referata o znanstvenim pitanjima, koji možda nijesu došli cjelokupni u javnost.

Svakako didaktičko-pedagoško djelovanje mora biti u savezu sa znanstvenim djelovanjem, zato mi se bolje jamstvo čini u stilizaciji, koje ovdje nema, koja je na puštena, naime da se kaže znanstveno i pedagoško-didaktičko djelovanje.

Uz ovaku promjenu pristao bih ja posve uz ovu zakonsku osnovu i ponavljam, da nipošto ne bih želio, da se pučko učiteljstvo, naročito ono, koje je učiteljstvo pučkih učitelja, po primjeru tugjem isključi iz izbora školskih nadzornika.“

Da se čitaoci mogu potanje obavijestiti o saborskem radu dra Franje Markovića u pomenutom pravcu, evo ovdje iznosim i ostale njegove govore, izrečene u saboru i u saborskem odboru.

U sjednici saborskoga odbora za bogoštovlje i nastavu od 29. svibnja 1888. predložio je dr. Franjo Marković povodom pretresanja zakonske osnove o uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji ovaj zaključak:

»Predležeća zakonska osnova o uređenju pučke nastave i t. d. vraća se kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoj vladu s pozivom da, zadovoljivši u novoj zakonskoj osnovi državopravnomu položaju kraljevine Hrvatske i Slavonije i opravdanomu autonomnomu utjecaju općina na namještanje pučkih učitelja i ispitavši, te uvaživši želje u predstavci srpskoga narodno-crkvenoga školskoga savjeta, te saslušavši s jedne strane srpski crkveno-narodni kongres, a s druge strane rimokatolički episkopat, novu, na načelima sporazumno ustanovljenim sastavljenu zakonsku osnovu na saborsko pretresivanje podnese.«

Taj prijedlog onda nije uzet u pretres, jer je saborski predsjednik Mirko Hrvat protiv njega istakao, da je zakašnjeno predložen. Međutim se dr. Franjo Marković pri pretresanju § 105. i 106. zak. osnove u špecialnoj debati vratio na bitni dio svoga prijedloga. § 105. naime glasi: »Definitivnim učiteljem može biti samo onaj, tko je hrvatsko-ugarski državljanin, te je pred kojim ispitnim povjerenstvom u Austrijsko-ugarskoj monarhiji stekao svjedodžbu učiteljskoga osposobljenja . . . . «

Tko je osposobljen za učiteljsku službu inim nastavnim jezikom nego hrvatskim ili srpskim, valja mu se podvrći ispitu iz hrvatskoga ili srpskoga jezika. Ako je pak ini koji jezik kao materinski nastavnim jezikom škole, na kojoj dotičnik želi biti namješten, valja mu se, na koliko već nije, podvrći ispitu iz toga jezika.

Ustanove § 196., kojima se protivio dr. Fr. Marković, glase:

»Privremene i definitivne učitelje imenuje redovito, uslijed raspisana natječaja, zemaljska vlast na trojni prijedlog općinskoga školskoga odbora . . . . «; za tim:

»I na općinskim školskim zavodima

može zemaljska vlada mimo natječaj popuniti mjesta, ako to u interesu službe nadje nužnim».

Dr. Franjo Marković istakao je, da taj § 105. vrijegja nagodbu, jer bi po njemu silesija Madžara mogla poplaviti naše škole, a § 106. vrijegja autonomiju općina, jer se njim ustanovljuje, da vlada može fakultativno imenovati učitelje».

Ovdje još iznosim govor, kojim je dr. Franjo Marković u plenarnoj sabor-skoj sjednici branio svoj zaključak:

Visoki sabore! Ovlašten po gospodi zastupnicima umjerene opozicije i po g. zastupniku dru Franku, očitujem u njihovo ime, pa također u ime svoga druga zastupnika g. dra Amruša i u svoje ime, da mi predložene zakonske osnove o uređenju pučkoga školstva i obrazovanja pučkoga učiteljstva u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji naprosto otklanjamo s ovih razloga:

Prvo. Predložena zakonska osnova vrijedja državno-autonomnu osebnost i samostalnost kraljevine Hrvatske i Slavonije, kad određuje, da ugarski državljanin, koji nije pripadnik kraljevine Hrvatske i Slavonije, ima pravo na posve autonomnom, ovoj kraljevini kao političkomu narodu sa

posebnim teritorijem pridržanom polju nastave, izvršivati javnu službu, da ima pravo biti pučki učitelj. Nije dosta, da je protiv jasnoga slova dvostranoga ugovora od godine 1868. sve zajedničke urede u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji poplavilo činovništvo madžarsko i madžarski jezik, nego evo ovom zakonskom osnovom hoće se da se tugjincima sada otvoritakogjer drugo, posve autonomno, našemu narodu kao političkomu sa posebnim teritorijem, pridržano polje, polje nastave, a svakomu je narodu njegova nastava kao oko u glavi, te za održanje samoga narodnoga opstanka potrebno svakomu narodu pravo, koje ima čuvati nada sve, a za koje je hrvatski narod prolio rijeke krvi.

Hrvatska je u pogledu nastave posebna država, kao što Austrija za sebe i Ugarska za sebe. A nema niti u austrijskom niti u ugarskom zakonu traga takvim ustanovama, kojima bi Austrija odnosno Ugarska ljudima tugjega državnoga teritorija dopustila prava na službe kod nastave u svom području.

Po ovoj zakonskoj osnovi ima se Hrvatska potisnuti pače ispod nivoa, na kojem stoje krunovine u Cislitaviji, jer ako i

jest za čitavu Austriju zakonom jedinstvenim odregjeno, da austrijski državljanin može biti ma gdje na teritoriju austrijskom učiteljem pučkim, to je s druge strane odregjeno državnim zakonom i specijalnim zemaljskim zakonima takogjer to, da općine imadu pravo trojnoga prijedloga ili pače pravo imenovanja pučkih učitelja, pa je stoga u Cislitavi nemoguće, da n. pr. u opsegu Dalmacije ili Kranjske bude tu gjinac postavljen za pučkoga učitelja, jer općine svojim pravom prijedloga ili imenovanja mogu otklanjati uvadjanje tugjega elementa u svoje pučke škole.

Dru g o. Dok se ovako otvaraju vrata tugjincima u našu zemlju, te se krnje temeljna prava naše kraljevine; dok se ovako važno pravo u ovoj kraljevini daje tugjincima, što se s druge strane čini naspram domaćih? Što se čini s ustavnim organima za upravu pučkoga školstva u ovoj kraljevini?

Ova zakonska osnova ruši ustavna i stručna pedagoška načela, na kojima se osniva uprava pučkoga školstva u svim ustavnim državama. Ona ruši ustavna i stručna načela za upravu pučkoga školstva, koja su izražena i provedena u zakonu našem od god. 1874.

Ona općinama oduzima dosadanje njihovo pravo trojnoga prijedloga za namještanje pučkoga učitelja, oduzima im to pravo tim, što ga čini iluzornim, odregujući, da vlada može i bez prijedloga općine imenovati pučkoga učitelja.

Nadalje ova zakonska osnova sasvim steže djelokrug općinskoga školskoga odbora, ona ne samo steže, nego upravo uništaje dosadanji odlučni utjecaj bivšega podžupanijskoga, poslije županijskoga školskoga odbora na upravu i nadzor pučkoga školstva, ona sasvim ukida zemaljski odbor, koji opстоји по садањем školskom zakonу, а имао је врло znatan utjecaj на vrhovnu upravu pučkoga školstva čitave земље, barem по одредби закона, ако и не у прaksi.

Ono dakle, što postoji u svim ustavnim državama, što postoji navlastito u Austriji i u Ugarskoj, да се наиме опćinski školski odbor, okružni školski odbori i t. d. s odlučnim utjecajem баве управом i nadzorom pučkoga školstva, то се овом zakonskom osnovом нају земљи одузима, а то је она по закону од год. 1874. имала.

S druge strane briše se ovom za-

konskom osnovom samostalnost stručnoga utjecaja na pučko školstvo. U svim ustavnim državama, pak i u Ugarskoj i u Austriji, jest u upravi i u nadzoru pučkoga školstva inštitucija podžupanijskih ili županijskih (okružnih) samostalnih nadzornika kao samostalnoga, prema političkim oblastima vladinoga organa tako inštitucija važna i tako usko svezana s načelima pedagoškim, a s druge strane s organizmom ustavne vladavine, da samo vladavina, koja ima absolutistički biljeg, samo vladavina, koja ide absolutističkim smjerom, može takvo ustrojstvo ukloniti i zamijeniti drugim, podredjenim. (Živio ! Istina ! na ljevici. Nemir na desnici).

Onaj djelokrug, koji su dosele u upravi i nadzoru pučkoga školstva imali autonomni organi, kao općinski školski odbor podžupanijski školski odbor — bar je tako bilo po zakonu od god. 1874., — zatim zemaljsko školsko vijeće; onaj djelokrug, što su ga imala samostalna podžupanijska nadzorništva, kao organi, nikakvoj političkoj oblasti nepodredjeni, nego neposredno vladinom odjelu za bogoštovlje i nastavu, taj djelokrug prenaša se ovom zakonskom osnovom na političke kotarske i županijske

oblasti (Nemir na desnici) i napokon na samu vladu.

Ova je organizacija rastrojstvo samoga temeljnoga zakona od god. 1868. o ustrojstvu zemaljske vlade, po kojem je odjel za bogoštovlje i nastavu samostalan odjel u organizmu državne egzekutive.

Po zakonu od godine 1869. o ustrojstvu zem. vlade i po školskom zakonu od god. 1874. prema njegovim načelima izvedenom, odjel za bogoštovlje i nastavu ima sve do najniže točke nadzorne i upravne organe, koji su neposredno njemu podređeni. Sada pak po ovoj zakonskoj osnovi utiskuju se novi organi, organi najodlučniji glede uprave i nadzora pučkih škola, a to su političke oblasti, koje nijesu podređene odjelu za bogoštovlje i nastavu (Ban grof Khuen-Héderváry: Jesu!), nego političkomu vladinom odjelu. Dakle se i sam temeljni zakon o ustrojstvu zemaljske vlade rastraja, desorganizira, te se biće odjela za bogoštovlje i nastavu, kao samostalnoga i napose odgovornoga odjela ukida.

(Tako je! na ljevici. Ban grof Khuen-Héderváry: Danas se raspolaže podžupanima, a nekmo li pučkim učiteljima!)

Ovakvoga svojstva, kao što se hoće

uvesti ovom zakonskom osnovom, nema ni u Austriji ni u Ugarskoj. nit i u kojoj ustavnoj državi — nijesam doduše sve zakone vidio, ali koje sam prispolobio, ni u kojem nije tako, kao u zakonskoj osnovi.

Kakav karakter u tom pogledu ima ova zakonska osnova, to se može razabratи iz ovoga što slijedi: Neka se pogleda u zakon cislitavski, pak će se vidjeti, da kad je Austria od absolutističkoga doba prešla i ustrojena za ustavno, dogodilo se to, da je onaj djelokrug glede nadzora i uprave pučkih škola, koji je u absolutističko doba pripadao političkim oblastima, prešao na stručna nadzorništva školska, koja su posve samostalna i nezavisna od političkih oblasti, i na autonomne ustavne organe, kao što su općinski školski odbor, zatim okružni školski odbor i t. d.

Evo onaj prijelaz sada se čini natraške (Na Ijevici: Istina!) kod nas se ide reakcionarno; to je reakcija. To je biljeg ove reorganizacije pučkoga školstva, kakvoj ni traga nema ni u kojoj zemlji ove monarhije; ni u kojoj nema takve uprave pučkoga školstva, koja bi, kao što se po ovoj zakonskoj osnovi hoće, reakcionarno ustrojena bila, prema absolutističkoj dobi. To

je ono, što samo Hrvatskoj ustavno doba pod ovom ovom vladavinom donosi.

Treće. Položaj pučkih škola, položaj pučkoga učiteljstva po takvom se ustrojstvu tako potiskuje u nazadak, tako se izlaže najštetnijemu utjecaju, naime policajnomu utjecaju (Prigovaranje na desnici), učiteljstvo se u moralnom i materijalnom pogledu u takav nazadak potiskuje, da će ova zakonska osnova, ako postane zakonom, morati rastrojno i ubitačno djelovati na razvitak pučkoga školstva (Ban Drag. grof Khuen-Héderváry: Govorit čemo o tom za 5 godina).

Učitelji pučki, koji ne će više stajati pod mjerodavnim stručnim nadzorom, nego pod pretežnim političkim; učitelji, kojim se znamenito snizuje plaća, a tereti im se uopće povećavaju glede njihove službe, napose tim, što se umjesto 30 godina 40 godina službovanja određuje; učitelji pučki, uopće pučko školstvo pod ovakvim pritiskom, pod ovakvim okolnostima, po ovakvom pogoršanju njihova materijalnoga i moralnoga položaja ne će moći napredovati, nego će morati nazadovati.

Četvrto. Mi otklanjamo ovu zakonsku osnovu, jer vrijegja narodno crkveno

autonomno pravo Srba. Mi smo kao zastupnici dragom voljom hrvatskoga naroda izabrani (Glasovi na desnici: Oho!) dužni, da branimo ne samo državno autonomno pravo i ustavno pravo cjelokupne domovine, nego takogjer autonomno narodno crkveno pravo naše braće Srba.

Ne zadovoljava nipošto ova zakonska osnova onomu, što je sadržano u predstavci srpsko-pravoslavnoga narodnoga crkveno-školskoga savjet na ovaj sabor.

Zahtjevi, tamo postavljeni, osnovani na narodno-crkvenom autonomnom pravu Srba, ti se zahtjevi od nas usvajaju, te kad ih prispodobimo s onim, što se u predlože noj zakonskoj osnovi, popunjenoj od saborskoga odbora, dozvoljava, onda mi nalazimo, da se u jezgri, u zbilji, ne daje ništa, nego se daje nešto samo prividno. Istina, u ovoj zakonskoj osnovi, kako je po odboru popunjena, kaže se, da će Srbi, uzdržavajući svoje srpske pučke škole, prosti biti od plaćanja školskoga općinskoga nameta. To bi bila znatna jedna pogodnost, kad ne bi bilo dodatka »dok njihove škole odgovarale budu uvjetima ovoga zakona«. A tko će odlučiti, da li njihove škole odgovaraju uvjetima zakona

ili ne? Odlučit će o tome volja vlade. Daje im se po § 98., da mogu ustrojavati svoje srpske pučke autonomne škole. Ali do koga će stajati dozvola, da se one mogu ustrojiti? Svakda će kotarska oblast imati ispitati, postoje li uvjeti za takvu školu, te će onda vlada odlučiti, hoće li se ustrojiti takva škola ili ne.

Nadalje daje im se javnost tih autonomnih škola, ali se određuje u § 103., da će odluka, jesu li oni uvjeti ispunjeni, pod kojima ima pravo javnosti nijikova koja škola, stajati opet do volje vlade. Dakle, zakonska ova osnova ne zajamčuje ni najmanje onoga, što Srbi žele i što imadu pravo zahtijevati, nego je sve to na volju vlade ostavljeno. Ako se oni time zadovoljavaju, ako oni što se tiče državopravnoga položaja cijele kraljevine, kada ove zakonske osnove ne uzimaju u zaštitu pravo cijele domovine; ako se oni glede njihove crkveno-školske autonomije zadovoljavaju tim, što je samo na izliku nekakav napredak naspram prije, to je njihova stvar. Ali mi, držeći da je sudska hrvatskoga naroda nerazdružno spojena sa sudbinom Srba (Komes Str. pl. Josipović. Kortešira!) i da e naša budučnost u slozi i ljubavi i spoj j

razumku (Živio i pljesak na Ijevici) i da nam je obojima budućnost ista, ili svjetla ili crna, mi niti se zadovoljavamo onim, što se njima tobiože daje, i najodlučnije odbijamo napadaje na državno pravo naše kraljevine.

Napokon, po ovoj zakonskoj osnovi pojavljuje se u sjaju nekoga meteora građanska škola sa špecijalnim stručnim tečajevima, koji se sjaj tako svigja g. izvjestitelju. No predloženom preusrrojstvu građanskih škola nedostaju uvjeti, da ono bude oživotvorono: nema u ovoj zakonskoj osnovi odredaba, kako će se naobraziti učitelji za onake gragjanske škole. Kad toga nema, onda se onakvo preustrojstvo, onakvo rasturenje građanskih škola ne može oživotvoriti, osim ako se ovdje ima na umu ili nešta slično, ili isto, što se učinilo u pogledu šegrtskih škola.

Šegrtске su škole takodjer imale biti obuhvaćene ovom zakonskom osnovom. Ali šta se dogodilo? Vlada je naredbenim putem izdala uredbu za šegrtске škole u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, a to na temelju obrtničkoga zajedničkoga zakona. (Glasovi na desnici: I to je povreda nagodbe?)

Sva je nastava isključivo državno autonomno pravo ove kraljevine, pa se s toga i šegrtske škole mogu samo po zakonu u ovom saboru stvorenom rukovoditi, a povreda našega državo-pravnoga položaja; kad se nastava šegrti u našoj kraljevini na zajedničkom zakonu osniva.

Dakle kad vidimo, što ova zakonska osnova u sebi nosi; kad vidimo, kako ona ruši temeljna državna prava ove kraljevine, upušta tujince na polje nastave u našoj domovini, a domaće ustavne organe posvetuje i ukida, koji su odlučno imali utjecati po zakonu od god. 1874. na upravu i nadzor pučkoga školstva; kad ukida takogjer odlučni utjecaj stručnih organa, a postavlja odlučan utjecaj političkih organa; kad se jednom riječju s jedne strane otvaraju vrata tugnjincima u našu domovinu, a s druge strane ustavna prava i uredbe, koje su osnovane na načelima ustavnosti i na načelima pedagoške znanosti, stežu, ili upravo uništaju; kad mi sve to vidimo, onda nam se ova zakonska osnova ne može drugčijom prikazati, nego kao onaj, kako reče g. izvjestitelj, crni kamen, koji iz meteornoga bljeska padne na zemlju. (Živio na ljevici.)

Čemu ima da služi ovo preustrojstvo,

koje niti ustavnim načelima, niti stručnim načelima, niti organizaciji vlade u ustavnoj državi ne odgovaraju, nego je u svem protivno reakcionarno? Čemu ima to služiti? Čemu ima služiti ovaj crni kamen, ova reakcija? *Valjda ničemu drugomu, neg onomu, što je po pravu božjem i po ljudskomu pravu posve nemoguće i protivno biću ove zemlje, protivno srcu i umu svakoga Hrvata, koji ljubi svoju domovinu; onomu, što je protivno i naravnому pravu i pozitivnomu zakonu; tomu ima služiti takogjer ova zakonska osnova, kao i sve zakonske osnove, donesene od ove vlade, naime onomu, što sebi može postaviti za devizu izreka Wallensteinova: „Noć mora biti, gdje moja zvijezda sja“, a to je madžarska državna ideja u Hrvatskoj.* (Smijeh na desnici (!) Živio! na ljevici.)

Mi se ogragujemo protiv takve zakonske osnove, kakva se ne može ni ponuditi narodnomu zastupstvu, koje je izraz volje naroda.

Ja sa svoje strane ponavljam, što sam kazao na početku ovoga saborskoga razdoblja o načinu, kako su izbori za ovaj sabor provedeni. Ovaj sabor nije izraz prave narodne volje (Prigovaraju na desnicu) te

iz ove reakcije, iz ove noći, po kojoj ima u Hrvatskoj sinuti madžarska ideja, izaći će hrvatski narod istom onda — to je moje duboko uvjerenje — kad bude sasvim slobodan i samostalan od ikakvoga utjecaja madžarskoga (Živio! na ljevici).

* * *

Nije ovdje mjesto da zalazim u kritičko pretresanje pokojnikovih govorâ, koji su i danas u svim točkama aktualni, izuzevši učiteljske plaće, u kojima tek sada poslije 26 godina, kreće na bolje, samo ču nadovezati nekoje općenite primjedbe.

U prvom redu, da su u štočemu u istinu nastupile nepovoljne posljedice, što ih je Marković navijestio, da će njima urođiti pojedine ustanove školskog zakona od god. 1888., koji je Marković nazvao reakcionarnim, i koji je danas općenito takvim pripoznati

Reakcionarnoj su tendenciji smetale liberalnije ustanove šk. zakona od god. 1874.

Prosvijetljeni um bana Mažuranića bistro je video i vrlo je dobro znao, zašto je narodnu školu htio, koliko je moguće bilo izlučiti iz upravnoga sistema, podvržena raznim političkim promjenama, pak je zato uveo samostalan stručni nadzor; in-

spiratori i sastavitelji školskoga zakona od godine 1888. znali su isto tako, zašto su od samostalnoga županijskoga školskoga nadzornika učinili županijskoga školskoga referenta.

Posve je na mjestu i zahtjev Markovićev, po kome bi se valjalo postarati za prostranije stručno i pedagoško obrazovanje učitelja gragjanskih, ili kako su nakazno nazvane, »viših pučkih« škola.

Zabludem se nasuprot mora označiti zauzimanje Markovićevo za proširivanje povlastica srpsko-pravoslavne crkveno-školske autonomije u većem opsegu, nego što su to onda zahtjevali i Srbi zastupnici u vladinoj slranci.

Markovića su vodile iste ideje, kao kasnije u praktičnom radu hrvatsko-srpsku koaliciju, naime koncentrirati narodnu snagu u borbi za ostvarenje hrvatskih narodnih i državopravnih aspiracija. Danas svi znamo, da Srbi u tome s nama nijesu bili jedne misli, oni su išli za tim, da u svemu što više budu za se, njihove separatističke težnje imale su da služe našim državopravnim i narodnim aspiracijama nespojivoj, njima pače diametralno protivnoj srpskoj političkoj misli. Srbi na žalost nijesu mogli

da shvate, da oni time ne služe ni svojim umišljenim, ni hrvatskim legitimnim interesima.

Kao električnim reflektorom u čas je jezgru stvari osvijetlio Miškatović u svom govoru od 2. srpnja 1888., kada je citirao ove, zaista karakteristične riječi dra Mihajla Polita-Desančića, jednoga od najznamenitijih a ujedno i najkonservativnijih srpskih političara; koje je napisao u jednom srpskom listu:

»Složite se vi s braćom Hrvatima i pomazećte im rušiti sve, što je sagragjeno, i mi ćemo graditi zajedno budućnost; nema pak sumnje, da će srpstvo i onako natkriliti hrvatstvo, te ga pomalo popiti, da ga nestane.«

Pučko učiteljstvo treba da dru Franji Markoviću čuva harnu uspomenu za veliko poštovanje, koje je prosvijetljeni duh pokojnikov prinosio tomu staležu, i za živo zauzimanje za njegove interese.

Marković kao pjesnik.

Najživlje će Markovićeva uspomena da-kako oslati sačuvana u njegovim pjesmotovorima. Njegov »Karlo Drački«

Ženko Bot i njegov »Zvonimir« ostaju u nas stalni klasički tipovi hrvatske historijske drame; njegova budnica »U boju bobj«, koja je posljje našla mesta u Zajčevoj operi »Zrinjski«, ostaje trajna duševna svojina svega naroda.

Po glavnom dijelu svoga pjesničkoga rada dr. Franjo Marković **epski** je pjesnik.

Pod naslovom »Iz mladih dana« izdala je Matica Hrvatska čislo njegovih epskih pjesama, romanca i balada uz originalne pjesme i nešto prijevoda, od kojih ću ovdje nekoje uzeti na oko.

U pjesmi »Vrzino kolo« sudi Marković nauku, što se po knjigama gomila i odonud crpe, s njene nedosežnosti i mrtvosti, koja duhu ne otvara pogled u suštinu stvari niti ga oživljava, pa je to povodom, te »crnorizi gjaci grabancijaši« vilinskomu kolu na Velebit pogjoše, da onđe iz čista izvora crpaju pravu spoznaju i stvari jezgru. Svih dvanaest jur davno oni proučili škola Svim nudricam knjigam silno prometali slova Vieki grobne ko križe nad žičem pobi laž hola, U crne im crte sjaj zlatni istine skova, U kapljici crnoj svijet, Boga, ljubav utapa Kip naravi divni krpom i kožom zaklapa.

Pa eto, kojim putem pogjoše, da dogju

do žugjenoga znanja! Pošto »pobacaše knjige«, i pošto ih »vile u vir tajnijeh zavrniše čara«, tu sada grabancijaš gjak trinaestu uči školu:

Sa sunčanim trakom roni u morske dubine,
Od zv'jezde se k zv'jezdi s molitvom djetinjom krili,

I s dugom nebeskom na okrug sv'jetu se
vine,

I s rosom u grudi cv'jetka i travke se moli

I s vijorom ljljja stovjeko dublje u gori,

I s lahorom šapćuć s žitkom zlatoklasim zbori.

U srca se s glasom zvona večernjega krade,

Sva slatka im čuvstva i sve gorčine doznade.

Još zadnju tajnu treba da doznadu, pak
da se i do nje dovinu:

Sad zadnja im tajna, sad sveza svestvorna
sviće:

**Krasota s dobrotom svjeta je žice
i biće.**

Da je korak dalje još pošao, došao bi
do Pitagorlne „harmonije sfera“, koja
je zapravo jezgra i suština svemu što op-
stoji, kako je postvarano, a „krasota s do-
brotom“ tek su joj zasebne forme u dojmu,
što ga ostavlja u našim dušama

U toj je pjesmi Marković izrekao jednu kritiku izvjesne nauke i nastave, sterilni verbalizam u njoj, kome je sve o sve svrhom, da se utuvi riječima izrečeni sadržaj toliko i toliko knjiga, toliko i toliko odsjeka i poglavlja, toliko i toliko paragrafa, kao da po riječima spoznaja dolazi u dušu; sve to da se onda na raznim ispitima spretno recitira i da se tako dobije ocjena, koja ospobljava za razne javne službe, za samostalan hleb. Ovim se putem dakako ne dolazi do onoga znanja, što ga daje neposredni pogled u realni svijet, kakav bi imao da otvara toliko i toliko puta, — ali sveudilj uzalud — isticani princip zornosti, pomna paska na apercepciju u nastavi i brižno kultiviranje induktivnoga, ispravnoga mišljenja, logičke analize, a kojemu rezultate Marković u svojoj pjesmi tako divno crta:

»Što l'jepa sv'jetom nagje, sad u kup se hita:

Trak sunca i zv'jezde, šar cv'jeta i rose zlato,

I čovječijih čuvstva i misli najljepša kita,
Modrine nebeske, zemske zeleni čar na to,
Bljesk mramornih lika ljudskih i milosklad
zvuka.«

Tako su »grabancijaši« postigli što su htjeli:

Raspršene na sto i na sto traka joj mjestâ
U jedan zaželete plamen da spoje
i stope,

Da ljudstvu ga nose, bez krasa, svjetla što
čami,

Da otmu ga jadu, nizoti, ropstvu i tami,
Od konca do k nca krasota da ga prosine,
Ko ishodno sunce sve morske tmaste dubine.

U toj pjesmi zapravo je Marković najidealnijim načinom označio zadaču, koju su sebi postavili naši moderni gjački skauti, pa kako još nemamo pravoga imena za njih, evo ih nazovimo »grabancijašima«. Pojam „grabancijaša“ označuje doduše neko gorostasno, upola mistično, čarobnjačko biće, čovjeka, koji je izučio „svih dvanaest škola“, te po zdravu mišljenju naroda sada je zabilao u maglovite sfere, daleko od realnoga svijeta i sada još treba da uči »trinaestu školu«, školu realnosti, kako je to i Marković shvatio; ali bistvenost stvari ne stoji u onih »dvanaest škola«, već u onoj realnosti, što je naši skauti traže mimo školske knjige, koje im same dušu ostavljaju praznu

Duboko ganuto ostavlja srce potresna pjesma »Zlatna kupa« sa beskrajno ljupkom pričom o slaku i zvjezdici, što su provodili ljubav. Tu je priču starcu vojvodi Vukmiru, starom svatu u svatovima, ispričala žena, kad ju je zadnji video i kad mu je ponudila napitak iz zlatne kupe.

Zbile se na dvoru krvave smutnje, a Vukmir je, vrativši se kući, našao dvore spaljene, a ženi nigdje traga, samo u pepelu nadje onu zlatnu kupu. I darivajući tu kupu nevjesti u svatovima, zadrhta ljubeći joj oči:

Zar mu u dvoru kraljevskom takve oči
sjale?

Krvnika mu neznana takve oči znale? . .

Pjesnička priповijest »Povratak pod hrvatskoga kralja« otvara nam listak iz slavnoga doba hrvatske povijesti, iz doba Domagoja i Tomislava, iz doba još nam vrlo slabo ispričana i ispjevana; iz doba, koje bi trebalo da nam djeci oslagjuje mlade dane bujnim pričama i da joj zanosi duše pjesnicama iskićenim iz onih vremena. Marković nam kazuje trag, kojim bi trebali da pogju naši bogoduhi — ali i samo ovi — pjesnici i priповjedači

na temelju gradje, što je pribiraju naši povjesničari i starinari, na temelju svega onoga, što nam kazuje kamenje starodrevnoga Bihača i Soluna. . . . On nam kazuje sjajno ono doba, kada su naše galije plovile Jadranskim i Sredozemnim Morem do arapske Španije, kada su naši junaci na moru nadbijali Mlečane i saracenske gusare, te išli u službu Arapinu, da se osvete mletačkom dušmaninu. Da su onakva vremena davala obilne prilike za romantičke prigode svake ruke, razumije se, pak je krasan takav dogadjaj Marković ispričao u svojoj pjesničkoj priповijesti pod gornjim naslovom. Kao da je prorokovao današnje dane, kad veli:

Medj kršćani opet svagja poče:
 Grk i Latin, Franak, Slovin N'jemac,
 Jedan drugom ne će biti premac,
 No koj koga da pod jaram skuče:
 Kralji, bani, česari i cari,
 Jedan drugom rade o prevari.

U pjesničkoj priповijeci »Dom i Svi jed« Marković realistički, ali s toplim srcem i bujnom poezijom crta idilični seoski život svoga zavičajnoga kraja; u tom se pjesmotvoru uzgred odrazuju pojedine faze

narodnoga razvjeta u dobi prijelaza iz apsolutističkoga doba u ustavno. Uz pojedine tipove iz tadanjega narodnoga života u krepkim crtežima, kao n. pr. onaj major, Marković zanosito slavi dobivene ustavne sloboštine, ne sluteći dakako u ono doba, kakav će pravac u nas uzeti razvoj ustavnoga života, kakvim li će nam crvljivim plodovima urodit.

Trajno su blago u toj pjesmi stihovi, kojima Marković slavi seosku crkvicu, srce djevojačko i majku, te vrijedi da ih ovdje napose iznesem.

Za crkvu veli :

Oj crkvo selska na zelenu brjegu,
 Daleko vidna i daleko sjajna,
 Oj k tebi vuče željna tiha, tajna,
 Tvog, skromna majko, u tudjini sina,
 Ti prva mu i zadnja domovina!
 Ti oca mu i milu majku združi,
 Tek rogjena ga angjelma okruži,
 Ti mnogu mladu suzu mu osuši,
 Ti mnokrat nebo raskri mladoj duši,
 Ti s dragim srcem srce njemu složi,
 Ti milim mrtvim pokoj dade boži! —
 Pod tvojom sjenom i on želi groba,
 Tvoj zvon i njega zadnji put da prati,

Tvoj mili zvon, kog slušo tolko krati !
 Oj crkvo, kako u jesensko doba
 Oko tebe se lasta družba jati
 Na polet se u ljepše spremajuć kraje ;
 Tvog sina selskog tako misli lete
 Iz tugje zemlje, nakraj sv'jeta da je,
 Na tvoje krilo b'jelo tebe kruže,
 I tebi jade njegve milo tuže —
 A tvoje sjene spokoje ga svete,
 Uspavaju ga kano malo d'jete
 I s blagoslovom nad njime se pruže . . .
 A tebi, crkvo, djetinstva mu druže,
 Tvoj sinak vjerni od nevehle ruže,
 Na srcu nikle, haran v'jenac plete,
 Na križa tvoga zlatni vrh ga meće,
 S kog nikoj vihar oborit ga ne će.

Kako li je pak lijepo shvatio skrovito
 blago srca djevojačkog :

Oj djevojačko srce zagonetno,
 Ko samo nebo, ti si neba slika :
 Sad puno sjaja, božjeg sv'jeta dika,
 Raj samo, svakog ljudskog izvor raja,
 Sad mraka puno, puno gorkog vaja.
 Al mrak iz tvoga nije niko krila.
 U tebi samo zv'jezde stanak viju,
 U tebi rajske angjeli se smiju ;
 Iz muškog srca nevjera nemila

U vedrost tvoju magle goni rne,
 I tvoje sunce, tvoje zv'jezde trne,
 Olujom pakla raj tvoj zaogrne.
 Al kad i mrkla tebe zastre tama,
 Kad zdvojno tebe pakla muke kvače :
 Nebeskog još je u dnu tvome plama ;
 Još angel božji u tvom krilu plače,
 Još mučeničko sveto ti siroče
 Giunući vapit znaš : »oprosti oče,
 Krvniku mom, jer ne zna što uradi !«
 I kad te tuga izmuči na mrtvo,
 Ti ljubavi svežrtvajuće žrtvo,
 Još iz tebe se divno cv'jeće mladi :
 Trpljenja v'jenac i prjegora kruna.
 Ko nebo zv'jezda -- silnih suza puna,
 Na djevojačkoj savija se glavi,
 I podiže ju gori k rajskej slavi !

Marković ne bi bio onaj zanositi hrvatski pjesnik, koji je bio, kad se ne bi zanimalo za hrvatsko bogoslužje, pak su posve prirodno njemu iz duše vrenuli ovi stihovi :

Ko ružice svud nam procvjetaše
 Božje r'ječi Ćirila-Metoda,
 Po svih hramih, domih našeg roda.
 Hrvatski se pjevi zapojaše,
 Hrvatske se božje knjige čate,
 Hrvatska se božja slova zlate,

I prije bi Hrvat dao glave,
 No s hrvatskim božje slovom slave :
 To Hrvatskoj snagu nasporilo,
 Sam ju Bog na svoje digo krilo.

A što je rekao za srce materinsko, to
 se može računati u najbolje i najljepše, što
 je ikad rečeno o tom neiscrpnom, najsveti-
 jem predmetu na zemlji:

Oj rajsко čudo, srce materinje,
 U zemskom prahu nebesko milinje !
 Gdje ima dobro, kog ti ne donosiš,
 Gdje jad, kog suzom utješnom ne rosiš,
 Gdje zlo, kog dobrom dvostrukim ne plačaš,
 Gdje otrov, kog u mehlem ne pretvaraš,
 Gdje raj izgubljen, u koj ti ne vraćaš,
 Gdje noć, kad ti ko zvježda ne ustaješ,
 Gdje breme, pod kim, preteškim, ti pucaš,
 Gdje žrtva, kojoj ti se ne podaješ,
 Ti neprestana žrtva, dokle kucaš,
 Ti fenić-ptica, što u pepel zgaraš,
 Da svojim žarom djeci sreću stvaraš !

Glavno djelo Markovićevo, a pored
 Čengić-aje glavno djelo u pjesničkoj knji-
 ževnosti Hrvata i Srba bez sumnje je divna
 njegova epska pjesan „Kohan i Vlasta“.
 Spjevalo ju je god. 1868., a gragju joj je
 uzeo iz drevne povijesti sjevernih Slovena,

kada su Nijemci u IX. i X. vijeku prodirali u njihove krajeve i osvajali ih, bilo vojujući protiv njih uz širenje kršćanstva, bilo utančujući s pojedinim slovenskim plemenima saveze uz takve modalitete, koji su Nijemicima kao jačima osiguravali prevlast i kasnije potpunu vlast nad slabijim slovenskim plemenima. Nije slučajno, da je Markovićev ep baš one godine osvanuo, i mi, onoga doba mlada generacija, dobro smo ga razumjeli.

Veći ili manji zanos, kojim je naša mladost sposobna uživati u njegovu »Kohanu i Vlasti«, može se slobodno uzeti kao mjerilo njene duševne vrijednosti. Koncepcija i provedba toga prekrasnog pjesmotvora daje mu mesta u prvim redovima svjetske književnosti; njegov »Kohan«, a pogotovo njegova »Vlasta«, te savršene idejalne kreacije, zanosit će i krijepliti duše pozname potomstvu, kao što su i nas u mladosti opčarale i zanijele u najčišće sfere estetskog uživanja.

Grad Osijek može se podižiti time, da je taj divni pjesmotvor zasnovan i stvoren prije 46 godina u njegovim zidinama, dok je Franjo Marković bio profesor ovdašnje gimnazije.

Jezgra je fabula, e pa, evo ovo:

Nijemci su sa plemenom polapskih Slovena, Bodricima uglavili savez, ali su ih u tom savezničkom odnošaju sasvim stegli u jaram. Bodrički knez Zaboj digao je medjutim na njih vojnu i zbacio taj jaram s naroda. Nijemci su sada stali raditi o novim pregovorima, pak su sasvim bili za se predobili bodričkoga velikaša a prvoga doglavnika Zabojeva, Kruvoja, koji je za ženu imao Hemu, kćer njemačkoga kneza Durinka. Dok je Zaboj živio, nije Kruvoj ništa mogao učiniti u prilog Nijemcima, Zaboj ih je pače istjerao iz zemlje, te je i Kruvoj svoju ženu Hemu, Durinkovu kćer, morao vratiti ocu. U tome je umrla Zabojeva supruga Dragomira u babinama, rodivši žensko čedo. Od žalosti za suprugom razbolio se Zaboj, a Kruvoj, koga je on držao za najboljega svoga prijatelja, njegovao ga je tobož u bolesti, u istinu pak upotrebio je tu zgodu, da ga makne s puta, ulivši mu otrova u ljekariju, koju mu je davao. Čedo, što je iza njega ostalo, dao je Durinku da ga odnese te je razglasio, da je i mala kćerka Zabojeva umrla.

Sad je Kruvoj sio na kneževski pjesto. S Durinkom je uglavio, kako će polako pripravljati narod, da utanači nov savez

s Nijemcima, za što je u prvom redu trebalo predobiti lehe, plemiće, koji su tim putem imali svu vlast u zemlji dobiti u svoje ruke, dok su od kmetova imali postati njihovi sužnji. Kohana, sina Zabojeva uzeo je u svoj dvor, da ga odgaja, a za tri godine donio mu je Durink trogodišnju djevojčicu, Vlastu, koju je on izdavao za svoju kćer, te ju odgajao zajedno s Kohanom. Ona je i bila njegova kći, dok ju je Kruvoj u istinu držao za Zabojevo dijete. Hoteći prijevarom izvesti gadnu jednu spletku, bio je sam prevaren od svoga saveznika Durinka. Kruvojeva namjera naime bijaše moralno uništenje Kohana, kome nikako nije vjerovao, ženeći ga rođenom sestrom, što bi on nakon izvršena čina razglasio. Vlasta pak u istinu bijaše Hemina kći, koju je Durink Kruvoju donio mjesto Zabojeva djeteta u namjeri, da tako udajom svoje unuke za se sveže i Kruvoja i Kohana.

Sve te spletke razbile su se o poštenju i idejalnom, zanositom patriotizmu mladoga Kohana, koji je pozorno pratio sve izdajničke snove i spletke Kruvjeve, pa kada je Kruvoj na svadbi nazdravio savezu s Nijemcima i pozvao prisutne lehe, da na velikom narodnom vijeću konačno uglave

trajan savez s Nijemcima i da kmetove liše slobode, skočio je Kohan i opro se tomu, zaprijetivši se, da će cijelu tu paklenu osnovu odati narodu. Dodje do ljute svagje izmedju Kruvoja i Kohana, pri kojoj Kohan trže mač i zamahne na Kruvoja; ali Vlasta, koja je od užasa pala u nesvijest, te se u pravi čas opet osvijestila, skoči, trže Kohanu mač iz ruke, i baci ga na tla. Sad se Kruvoj primače Kohanu, te mu šapnu, da će Vlasta ostati u zatvoru i da će biti smaknuta, čim Kohan riječ izdade o namjerama Kruvojevim.

Teški dani i velike muke nastadoše po Kohana od ljute duševne borbe: ili žrtvovati slobodu domovine, ili život Vlastin. U toj svojoj nevolji lutao je kao sjena, gledeći kako se narodu sprema propast, a u večer dolazio bi pod prozore, gdje je Vlasta bila zatvorena. Opaki Kruvoj udesio je međutim, da je Kohan mogao na potajna vrata doći do Vlaste, vrebajući na to, kako će »sestra brata da ljubi«, što bi njemu onda zgodan povod bio, da moralno uništi Kohana. Došlo je drukčije. Vlasta tu duševnu pečal nije mogla podnijeti, te najzad klonu; nabravši veliku kitu ljiljana u vrtu, stavi ih u žaru u svojoj sobi i leže na postelju. Tu ju Kohan nagje na umoru; još

mu je tek mogla šapnuti:

Ja umroh, narod nek ne umre moj,
Zamukoh, muk se nek razriješi tvoj.

Na velikom trgu bodričkoga grada Greba, gdje je licemjer Kruvoj knezu Zaboju podigao mjeden spomenik, sastalo se veliko narodno vijeće, da s Nijemcima uglavi trajan savez.

Na veliko čudo sviju dogje Kohan, noseći mrtvu Vlastu, te stade javno otkrivati sve sirove i spletke Kruvoja i Durinka i odvraćati vijeće od pogubnoga saveza.

Ustade megjutim dobričina stari žrec, koji je najviše trpio od Nijemaca, ali vjerujući sada u iskrenost njihovu, obradovao se, da su došla bolja vremena i stao preporučivati i blagoslivati slogu s njima.

Tada Kohan ukaza na mrtvu Vlastu i pripovjedi, kako je ona pala žrtvom okrutnosti Kruvoja, koji mu se zaprijetio smrću Vlastinom, ako izda njegove namjere; ali na pobudu Kruvojevu pronijelo se po vijeću šaptom od usta do usta, da je Kohan lud, i vijeće zaključi savez s Nijsmcima.

Na to se Kohan razgnjevljen ustuboči pred kipom svoga oca i stade ih užasno proklinjati

za to njihovo djelo uspomenom na svoga oca Zaboja.

Prokleti dusi vaši neka plaze
I kipov mјedni v'jekom obilaze.

Na zapovijed Kruvojevu na to podigoše lomaču oko kipa, da ga spale i unište, a Kohan u najvećem paroksizmu stade zazivati i zaklinjati Bjelboga, neka učini, da Zabojev kip oživi i da podigne svoj glas protiv saveza uglavljenoga s Nijemcima i neka njega i Vlastu primi kao žrtve za narod, te se zajedno s Vlastom baci na lomaču. Silan se plamen diže oko kipa, a Zabojev lik sinu veličajan u ognja sjaju. Sve je vijeće obuzelo zgražanje i strava, a Kruvoja ponistiila zla savjest, prevrnula mu se duša, te u ludilu srnu pred kip i stade mu se prijetiti i braniti se od njega, da nije istina što on kazuje, da nije istina, da mu je on dao otrov i da je snovao grješnu ljubav izmedju brata i sestre.

Sad je narodnom vijeću puklo medju očima ; ljudi se osvijestiše, te razvrgoše tek uglavljeni savez s Nijemcima.

To daje žrecu Slavoju povoda za svečan govor, u kome slavi trojaki štit za obranu od neprijatelja, kad na nas nasrne.

Prrvi je štit Zabojev kip, koji se u pjesmi prikazuje kao simbol slavnih naših predja, koji su nam slavu i čast domovine ostavili na amanet.

Kad toga skruše, drugi stoji štit:
Od pjesam slavskih zlata on je slit.

Tu Marković slavi našu pjesmu, kako ju niko još slavio nije. U prekrasnim slikama pjeva on njenu uzgojnu moć, njenu snagu, kojom ona žari srca i zanosi duše. Isto tako zanosito slavi on moć pjesme u pjesmi »Angjeo slavjanstva« (Iz mlađih dana str. 7. i 8.) i u pjesničkoj priповijesti Dom i svijet (str. 110.)

Na žalost mogli bismo s pjesnikom zavapiti

Po našoj zemlji isčezle su vile,
Te slavskog roda posestrime mile,
I nebesnica umrla nam pjesma,
U bezdanoj je zakopana muci. (Koh. i VI.
str. 68.)

Neprijatelju nije po volji ta naša pjesma, pak smo svi iskusili, što Marković pjeva u pjesmi »Angjeo Slavjanstva«, gdje veli, kako narodu naše pjesme

Sav plamen mu se u srce zajeda,
 Sva prošlost slavna dušu mu razgara,
 A sv'jet zadršće od silna mu glasa,
 Te smišlja, kako jadniku da shara
 Sav spomen prošlosti mu, neka gusta
 Sred mraka besvjestice njegva usta
 Za svedj zan'jeme, neka više ne zna
Ni što je bio, ni što jest... O bezdna!

(Angj. Slavj. str. 8.)

Ima medjutim još treći štit :

Još ima treći, — taj je vjekovit :
 Nad nama modri neba svod se svija.
 A po njem zv'jezda b'jelo svjetlo sija,
 Za njima tr'jesa crljen plamen dr'jema ;
 To treći štit je, nad njim sile nema !
 To slavjanskog je roda sveti st'jeg . . .

St'jeg je znak jedinstva, solidarnosti.

Po bojama i po redu boja — plava, bijela, u vrhu gori, crvena — to je hrvatski stijeg; ali Marković je pjesnik slovenske ideje, on pripada onoj generaciji, koja je spas i budućnost hrvatskoga naroda očekivala od slovenstva, od slovenske uzajamnosti.

Marković je svim zanosom velike svoje duše ljubio slovensko pleme i bio je gor-

Ijiv zatočnik ideje slovenske uzajamnosti, pak mu je tom idejom prodahnut i njegov divni pjesmotvor. U tom pjesmotvoru nalazimo u konkretnim slikama ilustrovane misli Preradovićeve, izrečene u pjesmi »Zvanje slavjanstva«.

Morao je još doživjeti karastrofu te ideje! Je li se zanosio za lažnu ideju? Nije, ali su joj se Sloveni iznevjerili, pošto su se iznevjerili svom narodnom karakteru.

Tip Markovićeva Slovena karakterizovan je u riječima:

Ali milo sja mu oko golubinje,
Od sreće srce igra mu djetinje;
Ta on je dobar, kao vedar dan,
Ta on je nevin ko djetinji san,
Ta naše zemlje on je krotki sin,
Ta on je naš, ta on je Slavjanin.

Ali dok taj Slavjanin besprimjernom tiranijom i do zvijerstva okrutnim silništvom ugnjetava i gazi rodjena brata, a podržava najkrući orijentalni despotizam; dok on u srcu goji nesnošljivost i mržnju protiv Slovena druge grane, dok on radi bombama i revolverima i podlim umorstvima iz zasjede: dotle on nije sposoban ni pozvan vršiti od Preradovića naviješteno mu zvanje.

Uz to se ideja slovenske uzajamnosti pokazala dosad za potrebe praktičnoga života narodnoga skroz neplodnom. Nijesu joj u prilog geografske prilike niti materijalne potrebe naroda. Za sveslovenskom idejom krila se i krije se i danas ideja ruskoga imperijalizma i carizma, koja za nas nema apsolutno ništa zamamna, koja bi pače bila izravna opasnost za naš narodni opstanak, kako to jasno dokazuje sudbina Poljaka i Ukrajinaca.

To se već onda osjećalo, pa je za tonikla bliža, prirodnija ideja južnog slovenstva pod vodstvom na Balkanu kulturno najnaprednjega hrvatskoga elementa. Uz tu ideju nijesu pristajali Srbi u jednu ruku radi različitoga pravca u historijskom kulturnom razvoju, u drugu ruku jer ovakva južnoslovenska ideja nije bila u prilog srpskoj političkoj misli, koja je ovamo od šezdesetih godina pod ruskom egidom u srpsstu počela širiti korijenje. Kada je srpska politička misao nakon uspjeha u balkanskim ratovima ojačala i prometnula se u srpski imperijalizam, koji je obuhvatio i hrvatske krajeve, onda je ideja južnog slovenstva nikla u Beogradu, a imala je služiti prelaznim razvojnim štadijem, u kome se hrvat-

skoime i hrvatska svijest imala pretopiti u srpsko ime i u srpsku svijest. Ovo se opet protivi hrvatskomu narodnomu kulturnomu i političkomu historijskomu ruzvoju od hiljadu godina, protivi se narodnomu osjećaju i narodnomu ponosu, pak zato ni ova južnoslovenska ideja a priori nije imala za uspjeh potrebnih pretpostavki ni uslova, unatoč jezičnom narodnom jedinstvu, koje je neosporan prirodan temelj za uspješan razvoj književnoga i kulturnoga zajedinstva i jedinstva.

Prirodni razvoj može biti samo taj, da se svaki slovenski narod o sebi krepko razvija na temelju svojih etničkih i kulturnih osebina, a iz geografskih i političkih prilika, nadalje iz političkih, narodno-gospodarstvenih i kulturnih potreba ima da se razvije uzajamnost stanovitih slovenskih naroda. Ovo je i Marković osjećao, pa se tomu razabire trag u njegovim pjesmama, gdje su ga njegove ideje gotovo inštinktivno dovele na konkretan, realan pravac: njega njegove pjesničke ideje vode na obale Labe, Morave, Visle, Djestera i Dona; na jugu na obale bugarske Marice.

U okviru tih ideja u istinu i postoje —

a čini se da se danas i stvaraju — prepostavke za djelotvornu, slovensku uzajamnost.

Pri svem tom živa je u Markovićevoj svijesti historijska kraljevina Hrvatska, kojoj on jasno označenje medje; gdje se kralj Tomislav pri svome krunjenju u drevnom Bihaču:

... maša svoga mača sveta,
 Njim na četir strane mahne sv'jeta,
 I kako mu mač na suncu sjekne,
 Maču slava odasvud odjekne
 Pak s Bihača k morskom žalu sidje,
 Tu mu narod sa svih kraja pridiše:
 Dunaj, Drina, Drava, Sinje More,
 Sve Hrvatske dolovi i gore
 Prvjem dari kralja svoga dvore. . .

I evropski rat morao je dočekati Marković, on, koji je sjajni svoj pjesmotvor završio riječima :

Prokletstvo, borba, ostati će dovjek.
 Ne dovjek. Kad će ljudi biti ljudi,
 Tad nestati će onih duha hudi,
 Jer prolazna je mržnja, a ljubav vječna.

Kad će to biti? Svakako to doba ne će nastupiti sve dotle, dok se vječite ideje, za

koje je živo i radio Marković, budu smatrane zastarjelima.

„Kohan i Vlasta“ doživje tri izdanja. Naročita pomena zavreguju pri početku trećega izdanja historijski podaci o borbama polapskih Slovena s Nijemcima i Dancima po djelu »Wendische Geschichten« od Ludwiga Giesebrechta (Berlin 1843); u tim se podacima nahodi historijska podloga fabuli epa, a i po sebi su zanimljivi kao pregled povijesti i stoljetne borbe Slovena s Nijemcima.

*

Što se tiče bujna pjesničkoga izražaja, Marković je sjajan pjesnik, da mu nema ravna u pjesništvu hrvatskom i srpskom. On je u pjesničkim slikama i prispopobama upravo neiscrpan, gragju mu za njegovu pjesničku ornamentiku daju nebo i zemlja, sav duševni i materijalni svijet; duha je poletna, istančane čuti, žarka srca; znade planuti kao grom, a onda je opet topal i mehak, čas gorak kao pelin, a čas sladak kao medna kaplja iz cvjetne čaške.

Crtanje njegovih karakternih tipova, osobito Vlaste i Kohana na mnogim je mjestima fino psihološko cizeliranje.

Prigovaralo mu se metrici, naročito što

je Kohana i Vlastu skitio u jambe; rekoše, da jamb ne pristaje za hrvatski stih.

Ovo ne стоји; nema metra, koji u hrvatskom jeziku ne bi pristajao, ta u hrvatskom jeziku i te kako lijepo zvoni i klasički heksametar i pentametar, a kamo li ne bi jamb, pa još sa srokovima! — Marković nije rojen štokavac, pa mu se ponegdje osjeća nedostajanje čuvstva za štokavački akcenat i ritam, ali se zato ipak i njegovi jambi većinom posve glatko čitaju.

Naš književni jezik u ono doba, kada je Marković pjeval, nije još bio dostigao današnji stupanj svoga razvoja, što ga je dostigao pod utjecajem južnoga govora, vladala je još mimo živi jezik artifikalna gramatika t. zv. zagrebačke škole; ali mu je jezik zato ipak i s gledišta današnjega razvoja sve o sve ispravan, a često se u njega nailazi na lijepu narodnu dikciju. Lijepi su mu i s obzirom na načela o tvorbi riječi ispravni neologizmi, koji mu dosta puta služe kao ukrasni epiteti; da navedem samo nekoje: suhozlate kupe, crnorizi gjaci grabancijaši, lakoputi, zlatogriv oblak, krasonoše, glava zlatovlasa, struja divnozveka, čaroplamna struja, milovnici (mjesto ljubavnici) i t. d.

Dr. Franjo Marković bio je estetičar, ne samo po naučnoj teoriji, koju je zastupao, nego cijelim svojim bićem; estetsko je bilo sve njegovo mišljenje i čuvstvovanje, on je u neprekidnoj i raznolikoj mijeni pojava znao uočiti stalnu, nepromjenljivu vječitu ideju, vječni sklad. Njegovi su idejali čisti, njegova je poezija plemenita i uzvišena.

Mi za duševnu zabavu i okrepnu zrelije hrvatske mladeži ne bismo znali boljega štiva od Markovićevih pjesama. Jest, Markovićeve pjesme treba čitati s kraja na kraj, treba se u njihove misli zadupsti, treba ih studirati, a mnoge dijelove treba utuviti, da u lijepo pjesničko ruho zaodjenute još ljepše ideje postanu stalnom duševnom svojinom naše mladeži. Stavljamo to na srce naših srednjih, a naročito i naših učiteljskih škola.

SVEUČILISTE JOSIPA JURA STROSSMAYERA U OSIJEKU GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA OSIJEK

KLUB HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA U OSIJEKU
(Reiznerova ul. 35-50-I.) osnovan je 3. listopada 1909. Svrha mu je: Promicati interes hrvatske knjige i hrvatskoga jezika literarnim posijelima (na kojima se predaje, deklamuje i muzicira), publikacijama i priredbom kulturnih proslava, te uopće voditi računa o hrvatskim prosvjetnim prilikama i potrebama u Osijeku i u ostaloj Slavoniji. Kako po tome „K. H. K.“ u Osijeku ima zadaću, da naročito u Slavoniji hrvatskoj misli utire staze u najzabitnije krajeve, u gospodske palače i u seljačke kolibe, pouzdano se nuda, da će mu pripoznati pravo na svaku bilo moralnu, bilo materijalnu pomoć svaki iskreni i pravi rodoljub.

Utemeljiteljni članovi plaćaju u klupsku blagajnu jedanput za uvijek 100 K. Redoviti članovi i prisnici I. reda plaćaju godišnje 12 K članarine, a

članovi prisnici II. reda 6 K godišnje.

Svi članovi dobivaju besplatno sve klupske publikacije. Redovito pak dobivaju književno-umjetničku smotru „Književni Prilog“, koja već sama vrijedi za uplaćenu članarinu, a ova se može plaćati i u mjesecnim obrocima.

PRIJATELJI HRVATSKE KNJIGE I JEZIKA ovim se umoljavaju, da ustupe za arhiv „K. H. K.“ u Osijeku životopise, pisma i rukopise hrvatskih književnika i javnih radnika, stara hrvatska i druga izdanja, u koliko su štampana u Osijeku ili u Slavoniji uopće, slike (fotografije) i autografe (potpisne) pisaca, opise raznih književnikih zgoda, uspomena i drugo

886.2.09

DLU

f

PRVA HRVATSKA
DIONIČKA TISKARA
U OSIJEKU

rev. 06